

Bir Bina Kente Ne Söyleyebilir?: 30.03. 3003

Özet:

*İlkin mimari bir yapının sahip olduğu fizik özellikler ile bu yapının kullanım amacı arasında ilişki üzerinde duracağız. Daha sonra, mimari bir 'yapının fizik özellikleri'yle onun 'kullanım amacı' arasındaki ilişkiyi bir **anlamlandırma** bağıntısı olarak temellendirmeyi deneyeceğiz. Bu üç kavram arasındaki ilişkiyi ise, “ bir binanın kullanım amaç(lar)ı, o binanın fizik özelliklerini anlamlandırır” şeklinde tanımlamaya çalışacağız*

“Kullanım amacı” olarak öncelikle pratik ihtiyaçlardan söz edilebilir. Pratik ihtiyaçların başında ise bireysel gereksinimleri koymak mümkündür. Bireysel ihtiyaçların dışında ayrıca toplumsal içerikte olan ihtiyaçlardan da söz etmek mümkündür. Bireysel ihtiyaçlar gibi toplumsal ihtiyaçlar da sosyal, tarihi, ekonomik ve teknolojik gelişimlere bağlı olarak değişebilir ve sonuçta yeni ihtiyaçlar ortaya çıkabilir.

Bu ve benzeri faktörlere bağlı olarak bir binanın kullanım amaçları, tıpkı kelimelerin anlamlarının zaman içinde değişmesi gibi, zamanla değişebilir. Dolayısıyla değişen ihtiyaçlara bağlı olarak bir binanın fizik özellikleri değişik dönemlerde farklı anamlara gelecektir. Bu yaklaşımın bize bir yapının kavranılmasında (anlamlandırılmasında) dinamik bir bakış açısı sağlayacağını söylemek mümkündür.

Mimari bir yapının anlamlandırılmasında dikkate alınacak diğer bir özellik, onun çevresiyle ve özellikle kent ile ilişkisi olacaktır. Özellikle teknolojik gelişim, böyle bir ilişkinin üzerinde ayrıca durulmasını gerektirmektedir. Çünkü önceki dönemlerden farklı olarak günümüzde teknolojik gelişimin beslediği her türlü ihtiyaç, bir binanın kent ile hem bir etkileşim hem de bir bütünlük içinde anlamlandırılmasını özellikle gerektirmektedir

Hem bina ile kent arasındaki etkileşimi hem de bireysel ve toplumsal ihtiyaçları da yönlendiren teknolojik olanaklar, aynı zamanda geleceğe ilişkin tahminlerde bulunabilmemize olanak vermektedir. Gerçi teknolojik olanakların gelecekte neler getireceğini şimdiden kestirmek mümkün olmayabilir; fakat buna rağmen, bina, kent, bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar arasındaki ilişkiyi belirleyecek –veya belirlemesi gereken- bir ilkeden sözedilebilir. Bu ilke, teknolojik olanaklarla ilgi içinde düşünülebilecek etik değerler olabilir. Çünkü bu değerler, teknolojinin temelinde bulunan ve aynı zamanda insan ilişkilerini düzenleyen rasyonellik faktörüyle de uygunluk içindedir.

Bina denilince, barınmak, işyeri, toplantı, eğlence gibi çeşitli amaçlar için kullanılan **mekanları** düşüneceğiz. Bir binanın mimari formu başta olmak üzere onun görünüşü, yapımında kullanılan malzemesi, planı, statik yapısı gibi o binayı karakterize eden algılanabilir özellikleri, yani **fizik özellikleriyle** bu binanın **kullanılış amacı** arasında ilişki kurmaya çalışacağız. “Kullanılış amacı”nu aynı zamanda o yapının **anlamını** belirleyen bir özellik olarak düşüneceğiz. Diğer bir deyişle, bir binanın fizik özellikleriyle bu binanın kullanılış amacı arasında bir “anlamlandırma bağıntısının” olduğu veya olması gerektiği düşüncesi bu yazının ilk ana problemi olacaktır.

Üzerinde duracağımız bu problemi, yani “bir binanın kullanım amacı, onun anlamını belirler” şeklindeki yargının bir adım öncesinde ise “insan eliyle inşa edilmiş her mekanın yani her yapının bir kullanım amacı vardır” şeklinde basit bir düşünce yatmaktadır. “Kullanım amacı” kavramının çeşitli yönlerden analizi ise bizi bir binanın anlamını ne şekilde belirlendiğini gösterecektir

Bir bina (veya bir mekan) şüphesiz aynı anda çok farklı amaçlara hizmet edebilir ve elbette başlangıç amaçları dışında sonradan farklı amaçlar için de kullanılabilir. Nitekim, başlangıçta barınma amacıyla inşa edilmiş bir mekanın daha sonra (hatta zaman zaman) eğlence veya toplantı amacına hizmet etmesi de mümkündür. Fakat sonuçta, bir bina olarak karşımıza çıkan mekan ile onun kullanılış amacı arasında yine bir ilişkinin kurulabilir.

Mimari bir yapının elbette birden çok kullanım amacından söz edilebilir. Bu özellikler de yine onun fizik özelliklerini yeniden biçimleyebilir ve aynı zamanda bir mimari yapıya farklı anlamlar da verebilir. Dolayısıyla mimari bir yapı için birden çok ve zamanla değişebilen anlamların dikkate alınması gereklidir.

Gerçi bir mimari yapının hiçbir kullanım amacı taşımadan mesela sadece estetik kaygılarla inşa edilmiş olduğu düşünülebilir. Fakat böyle bir durumda “kullanım amacı” kavramının sınırlarını genişletebilir ve ‘estetik kaygıyı’ da özel bir kullanım amacı olarak kabul edebiliriz. Çünkü estetik kaygı da sonuçta o mekanın bir ‘beğeni objesi olarak kullanılması’ amacına yön vermiştir. Mesela bir heykel, tamamen estetik kaygılarla inşa edilmiş olabilir; ama bir heykel veya benzeri bir yapıt, bir bina değildir ama sonuçta çevreyi güzelleştirmek gibi bir kullanım amacı vardır. Dolayısıyla eğer bir bina söz konusuysa, ve öncelikle estetik bir kaygıyla inşa edilmiş olsa da, belli bir kullanım amacı taşıyacaktır. Yani sonuçta bir yapının sahip olduğu çeşitli fizik özellikleri ile kullanım amacı arasında yine bir ilişki kurulabilir. Böyle bir ilişkinin varlığı bizi bir mekanın, bir mimari yapının fakat

özellikle bir binanın anlamlandırılmasında “kullanım amacının/amaçlarının” bir ölçüt olarak kullanılmasına olanak verebilir.

Bir “binanın anlamlandırılması” deyimini, en basitinden “mimari bir yapı nedir?” gibi bir soruyla paralel olarak düşünülebilir. Gerçi “mimari bir yapı nedir?” şeklindeki sorgulama, “bir binanın anlamı nedir?” şeklindeki soruyla her yönüyle örtüşmeyebilir. Fakat öte yandan ‘mimari bir yapı nedir?’ sorusunu ‘kullanım amacı’na bağlı olarak sorgulamak, aşağıda ele alınacağı gibi, mimari bir yapının çok yönlü olarak ve farklı açılardan yorumlanmasına kendine özgü bir boyut katabilir.

Şüphesi bir yapının fizik özellikleri ile kullanım amacı arasında hiç değilse başlangıçta tam anlamıyla bir örtüşme olmayabilir. Yani başlangıçta tasarlanan kullanım amacı, bu binanın mimari özelliklerini belirlemiş olabilir. Fakat zamanla bu özelliklerin istenilen kullanım amacına artık hizmet etmeyebilir; veya tam aksine bir yapının mimari özelliklerinin, başlangıçta hiçbir şekilde öngörülmemiş olan ihtiyaçlara hizmet ettiği zamanla anlaşılabilir. Nitekim barınma amacıyla tasarlanmış ve inşa edilmiş bir yapı, zamana ve toplumsal koşullara bağlı olarak korunma, uyuma, sığınma, dinlenme, eğlenme gibi çeşitli kullanım amaçlarından birisine veya birkaçına hizmet edebilir. Fakat böyle bir durum, mimari bir yapının yorumlanmasında veya anlamlandırılmasında “kullanım amaçları”nın bir ölçüt olarak alınmasını yine de engellemeyecektir.

Gerçi bir yapının ‘kullanım amacı’ ile onun ‘mimari özellikleri’ arasında *amaç bakımından* tam bir uygunluğun olması elbette her zaman mümkün olmayabilir. Çünkü bir yapının tasarımı, amaçlanan kullanım biçimlerine hizmet etmekten uzak olabilir. Mesela bir müze, işyeri, eğlence mekanı olarak tasarlanan ve inşa edilen bir yapı, bu tür ‘kullanım amaçları’na istenilen ölçüde cevap veremeyebilir. Fakat böyle bir durum yine tasarım ile kullanım amaçları arasında bir ilişkinin olmadığı anlamına gelmez. Tam aksine, her mimari yapının belli bir kullanım amacı vardır; ve bu amaç mimari yapının tasarımını doğrudan etkiler. Diğer bir ifadeyle, mesela bir eğlence mekanı inşa edilmek istenilirse amaç, bu hedefi en iyi gerçekleştirecek bir tasarım olacaktır. Dolayısıyla ‘kullanım amacı’ni, mimari bir yapının sadece tasarlanmasında değil, onun fizik özelliklerinin belirlenmesinde, inşasında ve aynı zamanda mimari bir yapının anlamlandırılmasında da yine temel bir parametre olacaktır.

Bu durumda şöyle bir soru sorulabilir: ‘Kullanım amacı’ ile bir ‘binanın anlamlandırılması’ arasında ilişki kurulması nasıl bir yarar sağlayabilir?

‘Bir yapının/binanın anlamlandırılması’ının elbette önce teknik ve mimari bir yönü vardır. Yani bir binayı tasarlayan kişi, bu amaçla teknik ve mesleki bilgilerini, yeteneklerini kullanacaktır. Bu gibi teknik bilgilerin ve yeteneklerin değerlendirilmesi ve yorumlanmasının

bu yazının konusu dışında kalacağı/ kalması gerektiği açıktır. Fakat öte yandan bu sorunun daha genel bir çerçevede düşünülmesi de mümkündür; hatta bir ölçüde gerekli olduğu da söylenebilir. Çünkü mimari bir yapı, sahip olduğu teknik ve fizik özellikler ne olursa olsun, mesela kültürel, tarihi, sosyal ve felsefi bir görüşü de temsil edebilir. Basit bir örnekle Ortaçağ mimarisine, Barok mimariye veya Modern mimariye uygun inşa edilmiş bir yapı ancak bu tür etkenlerin dikkate alınmasıyla karakterize edilebilir. Bu durumda, bir mimari yapının anlaşılması, yorumlanması veya kısaca anlamlandırılması için çeşitli etkenlere, mesela tarih bilgisine, sosyal yapının bilinmesine veya o dönemde geçerli olan felsefi görüşlerin neler olduğuna bakılmasına ihtiyaç olacaktır. Bütün bu etkenleri de yine “kullanım amacı” kavramı çerçevesinde düşünmek mümkündür.

Yani kısaca söylemek gerekirse, mimari bir yapının anlamlandırılması sadece teknik bir yorum olmayıp, çeşitli ve değişik etkenlerin de dikkate alınmasını gerektirebilmektedir.

Böyle bir sonuç karşısında şöyle bir soru da sorulabilir: Acaba sözkonusu etkenler nelerdir, bu etkenlerin mimari bir yapının inşasında ve anlamlandırılmasındaki rolleri nelerdir ve sözkonusu etkenler arasında birisine öncelik verilebilir mi? Kanımca ‘kullanım amacı’ kavramı, işte bu ve benzeri soruların cevaplandırılmasında ve dolayısıyla mimari bir yapının anlamlandırılmasında, kuşatıcı, yölgösterici bir ilke veya güvenilir bir ölçüt olarak kullanılabilir.

Bu tür görevleri ne derece ve ne şekilde üstlenebileceği konusunda bir değerlendirme yapabilmek için ilkin ‘kullanım amacı’ ile nelerin dikkate alınabileceği üzerinde duralım.

Mimari bir yapı olarak nitelenebilecek ilk örneklerin herhalde barınma amaçlı inşa edilmiş mekanlar olduğu söylenebilir. Nitekim “home” (ev, ocak) kelimesinin anlamı eski yunanca’da ‘kei’ kökünden gelmektedir ve yatmak, uyumak gibi anlamları vardır. Bu durumda, böyle bir eski yapı ile karşılaşıldığında “bu yapı bir evdir, çünkü barınma amacıyla inşa edilmiştir” şeklinde düşünerek, dolayısıyla kullanım amacına bakarak bu yapıyı anlamlandırabiliriz.

“Kullanım amacı” bu örnekte özellikle günlük hayattaki ihtiyaçlarımızın karşılanması durumuna karşılık gelmektedir. Bu ihtiyaçların başlangıçta barınma ve korunma olması da doğaldır. Fakat insan toplumlarının gelişmesi, yani sosyal ilişkilerin giderek artması, yeni ihtiyaçların ve hedeflerin doğmasına sebep olmuştur. Sağlık, eğlence, ibadet gibi toplumsal organizasyonun gelişmesine katkısı olan ve giderek toplumsal ilişkilerin çok yönlü olmasını sağlayan etkenlerin bir yansımasının da mimari mekanlar üzerinde olduğunu düşünmek mümkündür. Çünkü insanlığın gelişmesi, toplumsal yapının değişmesi aynı zamanda yeni ihtiyaçların ortaya çıkmasına ve bu ihtiyaçları karşılayacak yeni mekanların inşasına sebep

olmuştur. Kısaca, farklı kullanım amaçları ortaya çıkmış ve dolayısıyla mimari yapıların da bu kullanım amaçları doğrultusunda farklı biçimlerde inşa edilmesi sözkonusu olmuştur.

Diğer bir deyişle, kullanım amacında tarih ve toplumsal koşullara bağlı olarak ortaya çıkan değişim, mimari bir yapının inşasına etki etmiştir. Gerçi ortada herhangi bir ihtiyaç yokken bir mimar yepyeni bir tasarımla inşa edeceği bir yapı toplumda yeni ihtiyaçların doğmasına veya farkına varılmasına yolaçabilir. Ama böyle bir durumda da yine açıkça kullanım amacı ile mimari yapı arasında bir ilişki kendini göstermiş olur.

Bu arada elbette ‘kullanım amaçları’ ile ‘mimari bir yapının özellikleri’ arasındaki ilişki çerçevesinde ‘kültürel faktörleri’ de ayrıca dikkate almak gerekir. Çünkü bir mekanın inşasında sadece pratik amaçlı, ‘tek bir tür ihtiyaç’tan söz edilemez. Bir mekanın mesela eğlence amaçlı olarak inşa edilmesi, o yapının özelliklerinin sadece bu etken yardımıyla, yani “eğlence” kavramı çerçevesinde düşünülmesi anlamına gelmez. Böyle etkene ilave olarak mesela o toplumun kültürel özelliklerinin de dikkate alınması gereklidir. O toplumun kültürel yapısı dışında teknolojik olanaklar, coğrafi çevre gibi etkenler de elbette mimari bir yapının özelliklerini belirlemek durumdadır.

Belli bir döneme veya topluma özgü estetik anlayış, dini veya kültürel etkenler elbette pratik ihtiyaçlarla aynı düzlemde yer almazlar. Bu durumda barınma, eğlence veya sağlık gibi gereksinimleri, yani bu gibi etkenlerin biçimlediği kullanım amaçlarını, -pratik özellikteki kullanım amaçlarını-, estetik, kültürel veya benzeri etkenleri, bireylerin pratik ihtiyaçlarından ve dolayısıyla pratik kullanımlarından ayırmak gerekir. Fakat şüphesiz bu tür etkenler de yine bireylerin veya toplumların farklı türden ihtiyaçlarına karşılık gelirler. Çünkü estetik beğeniler, kültürel etkinlikler, dini veya sanat faaliyetleri insana özgü etkinliklerdir ve pratik bir gereksinimlerin dışında kalabilirler; ama yine de bireylerin veya toplumların kendilerine özgü kullanım ihtiyaçlarına cevap verirler.

Dolayısıyla bütün bu (ve benzeri) ikinci tür etkenleri de yine “geniş kapsamlı bir kullanım amacı” kavramı içinde düşünmek hiç de yanlış olmayacaktır. Diğer bir ifadeyle, “kullanım amacı” kavramının geçerlik ve kullanılabilirlik sınırının dikkatlice genişletilmek ve farklı boyutlarını görmek gerekmektedir. Bu sayede bir binanın anlamlandırılmasında “kullanım amacı” kavramını çok yönlü sonuçlar verebilecek şekilde kullanabiliriz.

“Kullanım” kavramının zihnimizde çağrıştırdığı ilk özellik, elbette pratik nitelikteki ihtiyaçlarımızdır. Konumuz çerçevesinde bu ‘pratik ihtiyaçlar’ı kategorize edersek, ‘barınma’, ‘korunma’, ‘dinlenme’, ‘çalışma’ gibi öncelikle günlük yaşantımızı ilgilendiren eylemleri dikkate alabiliriz. Fakat öte yandan, hemen yukarıda da işaret edildiği gibi, günlük, pratik hayata ilişkin bir yönü olmayan, mesela estetik, etik veya tarihi değerleri de mimari bir

yapının kullanım amacına ilişkin özellikler arasında yer verebiliriz. Bu değerler ne kadar soyut özellikler taşısalar da o yapının tercih edilmesini, beğenilip seçilmesini veya kısaca kullanımını etkilerler. Nitekim, mesela bir eğlence mekanını, bir zorunluluk olmadıkça, spor veya ibadet amacıyla kullanmak hiç de düşünülmez. Çünkü bir mimari yapıya anlam veren değerler, o yapının insanlar üzerinde bırakacağı duyguları belirlerler. Dolayısıyla bir yapının kullanım amacı sadece plan düzeyinde değildir; çeşitli ‘değerler’in belirlenimine de açıktır. Bu sebeple, bir yapının fizik özellikleri dışında, temsil ettiği üslup, ifade ettiği estetik kaygılar da aynı zamanda onun hangi amaçla kullanıldığı konusunda bir fikir verebilir.

Öte yandan pratik ihtiyaçlar ile estetik, etik gibi değerler ve felsefi yorumlar arasında birbiriyle örtüşmeyebilir, hatta birinin diğerini ikinci plana atması sözkonusu olabilir. Diğer bir ifadeyle, birine öncelik verilmesi diğerinin ikinci plana itilmesine veya dışlamasına sebep olabilir. Fakat sonuçta, aralarında nasıl bir ilişki olursa olsun, bu gibi etkenlerin bir binanın anlamlandırılmasını birlikte gerçekleştirirler.

Şüphesiz insan ihtiyaçlarının bazılar zaman içinde değişmekte, yeni ihtiyaçların doğmakta, bazılarının hep süregelmesine karşılık bazı eski ihtiyaçlar ise ortadan kalkmaktadır. Başta teknolojik gelişim olmak üzere toplumsal değişiklikler, yeni ihtiyaçların doğmasında önemli katkısı olabilmektedir. Gerek tasarım gerekse çeşitli fizik özellikler hep o yapının hedeflenen kullanım amacını en iyi şekilde gerçekleştirmeye yöneliktir. Ama sonuçta ‘kullanım amacı’ yine şu veya bu şekilde bir yapının anlamını belirlemektedir.

Bir mimari yapının ‘kullanım amacı’ ile ‘anlam’ arasında kurmaya çalıştığımız ilişkiyi konuşma dilindeki kelimeleri dikkate alarak açıklayabiliriz. Türkçe, İngilizce, Almaca, Rusça, gibi dillerdeki kelimelerin birer anlamı vardır ve aynı zamanda somut veya soyut nesnelere karşılık gelir, onlara işaret ederler. Bu anlamları sözlüklerden, ortamdan, çocukluktan itibaren öğreniriz.

Kelimelerin görevlerinin başında bilgi aktarmak gelir. Bu bilgiler ise çevremizdeki fizik nesnelere duyularımıza kadar uzanan geniş bir obje alanıyla ilişkilidir. Kelimelerin anlamları ve dolayısıyla işaret ettikleri nesnelere tarihsel süreç içinde değişebilir. Ayrıca bireyler kelimelere farklı anlamlar yükleyebilir ve anlamı zenginleştirebilirler. Kelimelerin, daha genel bir ifadeyle dilin anlamını öğrenmenin en genel yöntemi, onların kullanılarak öğrenilmesidir. Bir **kelimenin anlamı** ile **kullanımı** arasında çok yönlü ama değişmeyen bir ilişki vardır: bu ilişkiyi, “bir kelimenin anlamını bilmek, onun kullanımını bilmek demektir” şeklinde özetleyebiliriz.

Benzeri ilişkiyi, bir mimari yapı ile onun kullanımını arasında da kurabiliriz. Mimari bir yapının anlamı, onun kullanımına bağlıdır. Her yeni kullanım, bu yapıya yeni bir anlam

kazandıracaktır. Dolayısıyla, zaman içindeki kullanımları bir yapıya yeni anlamlar yükleyecektir. Bu durumda, kullanılmayan bir yapının anlamından da söz etmek sözkonusu olmayacaktır. Şüphesiz bir binanın salt tarihi değeri için korunulması, sadece estetik özellikleriyle değerlendirilmesi veya benzeri bir çerçevede anlam taşınması da bir tür kullanımdır. Yukarıda da işaret edildiği gibi, eğlence, spor, barınma gibi pratik amaçlar dışında kalan bu tür kullanımlar da yine bir yapıya anlam veren özelliklerdir. Eğer bir yapı hiçbir amacı karşılamıyorsa, tıpkı kullanılmayan sözcüklerin unutulup dildeki kullanımını yitirmesi gibi, zaman içinde yok olmaya başlayacaktır.

Dilde aynı anlama gelen kelimelerden, eşanlamlı kelimelerin olduğunu biliyoruz. Benzer şekilde eşanlamlı yapılardan da sözedilebilir. Nitekim, mesela spor, eğlence veya barınma gibi amaçlara hizmet eden yapılar arasındaki ortak nokta, onların bir tür eşanlamlı olmalarıdır. Diğer bir ifadeyle, çok farklı üslupta inşa edilmiş mesela dini yapıların veya dış görünüşü, mimari özellikleri açısından aralarında hiçbir ortaklık olmayan iki stadyum arasında kurulabilecek tek bağıntı, onların aynı kullanım amacına hizmet etmesidir; yani kullanıma bağlı olarak taşıdıkları anlamdır. Böyle aynı amaca hizmet eden iki yapı arasındaki anlam farkı, onların fizik özellikleri dışında mesela üsluplarına bağlı olarak tanımlanabilir.

Dil felsefesinin günümüz felsefe disiplinleri arasında önde gelen bir çalışma alanı olduğunu biliyoruz. Bu alanda önde gelen problemlerden birisi “anlam” problemidir. Çok yönlü sorular ve sorunlar içeren bu problem ile bir “yapının anlamı” arasında şüphesiz birebir bir uygunluk kurmak, cevaplandırılması güç çeşitli birçok problemi de beraberinde getirebilir. Bu sebeple, ‘dildeki anlam’ ile bir ‘yapının anlamı’ arasında kurulmak istenilecek bir ilişkide son derece ihtiyatlı davranmak gerekir. Zaten amacımız da bir alanın problemlerini diğer alana taşımak değildir. Fakat buna karşılık amaç, bir yapının çok yönlü olarak kavranılmasında ‘anlam’ ögesinin önemine işaret etmek, bir yapının özelliklerinin tespitinde bu kavramın gerçekten açıklayıcı bir gücünün olabileceğini göstermeye çalışmak olabilir.

Bu arada, sürekli açıklamaya çalıştığımız gibi, ‘anlam’ kavramının ‘kullanım’ kavramıyla birlikte düşünülmesi gerektiğini özellikle belirtmek gerekir. Böylece, aynı zamanda, bir mimari yapının kavranılmasında -anlamlandırılmasında- dinamik bir yöntem elde edilmiş olabilir. Çünkü mimari bir yapı, zaman içinde değişen bir konuma sahip olabilmektedir. Dolayısıyla bir yapının ne olduğu, eğer onun özellikleri belli bir zaman kesiti içinde hapsedilirse, yeterince kavranılamayacaktır. Burada özellikle pratik nitelikteki kullanımların dışına çıkmak gerekmektedir. Nitekim, birkaç yüzyıl önce inşa edilmiş mesela bir cami, kilise veya sinagog tarih boyunca hep ibadet amacıyla kullanılmış olabilir. Ama böyle bir yapının günümüzdeki anlamı, inşa edildiği gündeki anlamıyla aynı olduğu

söylenemez. Çünkü bu yapı artık, pratik alanın dışında tarihi bir ‘anlama’, bugünün estetik değerleriyle de kavranılan yeni bir anlama sahip olabilir. Bu gibi değerler, aynı yapıya artık farklı bir kullanım alanı kazandırmıştır; çünkü böyle bir yapının bugünün insanı için yerine göre turistik bir içeriği, kültürel anlamı vardır. Sözelimi Mısır’daki piramitlerin günümüz için anlamı, binlerce yıl önceki anlamından çok farklıdır. Çünkü temelde böyle bir yapının kullanım alanı, amacı veya özelliğine bağlı olarak günümüzde artık yepyeni bir anlam kazanmıştır. Nitekim, sözkonusu piramitlerin mesela bir arkeolog için değeri, bir turist için değerinden farklıdır. O bölgede yaşayan ve bu piramitlerle hiçbir ilişkisi olmayan bir kimse için onlar bir taş yığınının ötesinde anlam taşımayacaktır.

Yani kısaca, “mimari bir yapı nedir?” sorusu, “mimari bir yapının anlamı nedir?” sorusuna indirgenmiş olmaktadır. “Anlam” sorunu ise “kullanım amacı” kavramı ile ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Bu durumda “kullanım amacı” asıl üzerinde durulması gereken bir konuma gelmiş olmaktadır.

“**Kullanım amacı**”, yukarıda da işaret edildiği gibi öncelikle ‘pratik! ve ‘değerler’ olmak üzere ikiye ayrıldı. ‘Pratik amaçlı’ kullanım denilince barınma, eğlence, spor vs amaçlı gerek kişisel gerek toplumsal ihtiyaçlar düşünülmektedir. ‘Değerler’ ise, estetik, etik, sanat gibi etkenlerin, felsefi görüşler tarafından oluşturulan, yani yine kişisel ve toplumsal özellikleri olan ve en geniş anlamda kültürel bir arka plan tarafından beslenen özellikler olarak düşünülebilir.

“Kullanım amacı”nın çağlara ve toplumlara göre değişebilmesi, kullanım amacı ile bir mimari yapının anlamı arasında çift taraflı bir etkileşimden söz edilmesine olanak verebilir. Diğer bir ifadeyle, mimari bir yapı, gerek bireyde gerek toplumda yeni ihtiyaçların doğmasına öncülük edebileceği gibi, yeni ihtiyaçlar yeni tasarımların ortaya çıkmasına vesile olabilir.

Örnek olarak bir konutu göz önüne alalım. Bireysel yaşamın toplumsal ilişkiler dışında kendini gösterdiği yerlerden birisi, şüphesiz konutlardır. Geniş aileden çekirdek aile dönüşümünde ötesinde bireylerin tek başlarına yaşadıkları mekanlar, bireylere diğerlerinden farklı bir mekan ve olanak sunmak durumundadır. Böyle bir mekan, bireylerin artık sadece kendi ihtiyaçlarını, beklentilerini karşılamak, bireyin kendi kendine kalmak istediği yerlerdir. Duvar artık iki komşu arasında aşılması engeldir. Bireyin kendisi ile dış dünya arasındaki sınır ise bir cam ile belirlenmiştir. Camın ötesi gökyüzüdür, denizdir, ağaçtır, evlerdir. Bu gördükleri bireyin hem dış dünyasıdır, hem de merkezinde sadece kendisinin bulunduğu evrenin bir parçasıdır. Bu merkez, bir sığınaktır, tutkularını, özlemlerini, sevgisini, hüznünü, üzüntüsünü tek başına yaşamak için özgürce seçtiği bir hapisanedir. Bilgisayarı, telefonu, televizyonu,

evindeki eşyaları, sıcak suyu hep kendisine eşlik eden, yalnızlığını paylaştığı ‘cansız’ bireylerdir; kullanım araçlarıdır.

Yeni ihtiyaçların ve yeni tasarımların kesişme noktasında yeralan teknolojik olanaklar, bir yapının anlamlandırılmasında yeni bir açılım olarak nitelenebilir. Bir yapı artık sahip olduğu teknolojik olanaklar çerçevesinde fertlerin birey olarak ihtiyaçlarını karşılayabildiği ölçüde tercih edilebilir, yani bir anlam taşıyabilir.

Bireyselleşme şüphesiz toplumun tümünü ilgilendiren bir özellik değildir ve belki de hiçbir zaman tam olarak gerçekleşmeyecektir. Ama ne olursa olsun, ister bir geniş aile, ister çekirdek aile içinde, isterse tek başına yaşıyor olsun, birey, teknolojik olanakların artmasıyla artık kendine yönelik yaşama alanlarını çoğaltmaktadır: bilgisayarıyla, ceptelefonuyla, televizyonuyla birlikte yaşamaktadır. Daha yerinde bir ifadeyle, bu olanakları kendine sağlayacak mekanlara yönelmektedir. İşte bu mekanlar, ihtiyaçların, yani yeni ‘kullanım amaçları’ nın biçimlediği, anlam verdiği yapılarıdır.

Bireyselliğin artması ve yaygınlaşması, insanın toplumsallığını ve ayrıca toplumsal ihtiyaçlarını ortadan kaldırdığı söylenemez. Hatta tam tersine, görünen o ki, toplumsal yaşam da aynı zamanda zenginleşmektedir. Eğlence ve kültür mekânları, spor karşılaşmaları, kitle turizmi ve bunun çok yönlü sonuçları toplumsal kullanım biçimlerini yönlendirip belirlemekte ve yeni kullanım amaçları tanımlamaktadır. Bu durum, aynı zamanda ‘bina ve şehir’ ikilisinin etkileşmesine sebep olmaktadır. Diğer bir deyişle bu etkileşim, özellikle konut, iş ve benzeri amaçlar için inşa edilmiş yapıların anlamlandırılmasında hatta tasarlanmasında öncelikle dikkate alınması gereken bir etken olarak yorumlanabilir.

Şüphesiz bir binanın içinde yer aldığı bütünlük ile olan ilişkisi yeni değildir. Yani “şehir” (veya yerine göre daha küçük ölçekte “köy” ve “kasaba”) kavramı her zaman kendini oluşturan yapılara anlam vermiştir. Daha yerinde bir deyişle, “bütün”, onu oluşturan yapıları etkilemiş, onlara anlam vermiştir. Mesela evler veya benzeri mekanlar ya bir kale içinde yapılmış ya doğal tehlikelere karşı ortak önlemler çerçevesinde inşa edilmişler ya da eğlence (mesela Las Vegas) üretim ve ticaret (mesela fabrika, tarım veya liman) kentleri olmalarına göre yine bir bütünlük içinde tasarlanıp kurulmuşlardır. Dolayısıyla bir bina, mesela bir kale içindeyse, güvenli olmak durumundadır. Böyle bir binanın üslûbu, mimari karakteri ne olursa olsun aynı zamanda güvenli olmak koşulunu da sağlamak durumundadır. Bu durumda, bir binayı kavramak, yani onun mimari özelliklerini anlamak için sadece o objenin dış görünüşüne (fizik özelliklerine), tarihine ve planına bakmak yeterli değildir; bir de bu objenin içinde yer aldığı bütünlüğün dikkate alınması gerekir.

Bir yapının böyle bir bütünlük içindeki yerine de bakılması, yani “bina-şehir etkileşmesi” kavramının da dikkate alınması, bize tek tek yapıların anlamlandırılmasında kullanılabilecek yeni bir ölçüt tanımlamamıza olanak verebilir.

Sözkonusu ilişki elbette her zaman tek yönlü ve aynı karakterde olmayabilir. Çünkü, tarihi gelişimi içinde bir şehir önce güvenlik etkeni dikkate alınarak kurulmuş olabilir; ama daha sonra değişen koşullar dolayısıyla ticaret veya üretim gibi etkenler belirleyici hale geçmiş olabilir. Dolayısıyla bir yerleşim yerinin ortaya çıkmasında rol oynayan etkenler, gelişmesinde sözkonusu olan etkenlerle aynı olmayabilir; dolayısıyla bir binanın kendisinin ve onun şehir ile olan etkileşimini tanımlayabilecek ölçüt de değişebilir. Elbette böyle bir sonuçta da yine, yukarıda işaret edildiği şekliyle, “kullanım amacı” kavramına başvurulmasına engellemeyecektir.

Aynı zamanda böyle bir ölçüt kullanılarak, mesela Ortaçağ’da kaleler içinde kurulmuş şehirlerle günümüzde yine güvenliğin ön plana çıktığı uydu kentler, siteler veya benzeri yerleşim yerleri arasındaki farkı ve daha da önemlisi bu ikinci tip yerleşim birimlerinin gelişim dinamikleri kolayca ortaya konulabilir. Eğer görünenin anlaşılmasında bir ilke aranmazsa, yapılabilecek olan sadece tasvir etmekle sınırlı kalacaktır. Nitekim böyle bir durumda, farklı zamanlarda inşa edilmiş yerleşim birimlerini birbirinden ayıran özellik olarak, öncelikle teknolojik olanakların getirdiği farktan sözedilebilir. Çünkü Ortaçağ’da kaleler içine kurulmuş binalar ile günümüz siteleri içinde yer alan binalar arasında, sadece görünen özellikler açısından bakıldığında, teknolojik olanaklara bağlı farkları belirlemekle yetinmemiz gerekir. Halbuki günümüzde sözkonusu türden bir yapının arkasında çok farklı bir sosyal anlayış ve değerler yatmaktadır. Böyle bir sosyal yapı, sonuçta günümüzdeki binaların kendine özgü birtakım kullanım amaçlarını bir tür ilke olarak kabul edilmesini gerektirmektedir. İşte bu veya benzeri özellikler, görünüşteki özelliklerin farkını ifade etmenin ötesine geçip, bir yapının anlamlandırılabilmesi için gerekli ilkelerdir. Ayrıca, binaların Ortaçağ’dan günümüze kadarki değişimleri belirleyen dinamikler ortaya konulmazsa, geriye yine sadece o yapının fizik özelliklerinin tasvir kalacaktır. Bu tasvir de binaların örneklerinin fotoğraflarla tespiti, planlarındaki değişikliklerin ortaya konulması, üslup ve iç ve dış detayların belirtilmesiyle sınırlı olabilir. Halbuki gelişimin bir de dinamik bir yönü olmalıdır. Bu dinamik yön ise birtakım ilkeler ışığında kavranılıp tasvir edilebilir. Bu ilke, yukarıda yapılan açıklamalar çerçevesinde, “kullanım amacı” dır.

“Kullanım amacı” kavramının bize ayrıca hem gelecek hakkında tahminler yürütme hem de yapılacak tahmin için veri tabanı sağlamak olanağı da kazandırabilir. Aynı zamanda

bu kavramı –ilkeyi-, bir bina'nın yorumlanması veya anlamlandırılmasında onun şehirle olan etkileşimi ve böylece bir bütünlük içinde kavranılmasında da kullanabiliriz.

Bir binanın sahip olduğu özelliklerden sözedilmek istenirse, (o binaya ait üslup, plan, kullanılan malzeme vs dışında, yani fizik özelliklerinden ve temsil ettiği değerler dışında) bulunduğu mahalli ayrıca dikkate almak gereklidir. Eğer bina şehir içindeyse, hangi bölgede yer aldığı, çevresindeki diğer yapılarla uyumu/uyumsuzluğu, yakınındaki veya bitişiğindeki yerleşim birimleri, tesisler, cadde ve sokaklar yine bu binanın konumunu belirleyen etkenlerdir. Bu etkenler, bir binanın anlamı ve kullanım amacı arasında yukarıda işaret edilen ilişkiyi biraz daha genişleterek düşünmemizi gerektirmektedir. Çünkü binanın –bu anlamda- konumu, onun kullanım özelliklerinin şüphesiz daha geniş bir açıdan düşünülmesi demektir. Gerçekten de bir yapının şehir içinde bulunduğu yer, onun sadece değerini değil, kullanım amaçlarını değiştirebilir, genişletebilir, daraltabilir veya kısaca etkileyebilir. Dolayısıyla kullanım amacı veya diğer bir deyişle bir yapının anlamı onun bulunduğu yer ve bütünlükle olan ilişkisiyle de doğrudan ilgilidir.

Bir binanın şehir ile olan bu ilişkisini -dolayısıyla onun anlamlandırılmasını da- çok yönlü ilişkiler ağı içinde düşünmek gerekir. Çünkü öyle görünüyor ki bir yapı günümüzde giderek içinde bulunduğu şehir ile daha sıkı bir ilişki içine girmekte ve aynı zamanda ona daha bağımlı hale gelmektedir. Bunun sebepleri arasında özellikle teknolojik gelişimi, güvenlik kaygı ve istekleri, sürekli değişen, karmaşıklaşan, yeni beklentileri ve olanakları beraberinde getiren sosyal yaşantıyı sayabiliriz. Yani bir bina zaten giderek bireyselliğini yitirmektedir. Bu durum, bireyin veya ailenin kendi mekanına artık sahip olmayacağı demek değildir. Değişim, binaların sahip oldukları anlamı ilgilendirmektedir. Barınma, eğlence, spor, sağlık gibi mekanları kendi içlerinde daha organize hale gelmelerini ve bunların da birbiriyle giderek bütünleşmesini, sonuçta şehirlerin böyle bir bütünleşmeye bağlı olarak biçimleneceğini bir varsayım olarak ileri sürmek mümkündür. Bu öngörü, yazının başlığı olarak niçin “30.03.3003” tarihinin seçildiğini de açıklamaktadır.

Şüphesiz yüz senelik bir geleceği şimdiden öngörmek olanağımız yoktur. Çünkü böyle bir öngörünün temel dayanakları olan teknolojik, sosyal ve bireysel dönüşüm ve değişimler birçok bilinmezi içermektedir. Bu dönüşüm ve değişimin yönünü ve kazanacağı özellikleri tam olarak kestiremeyebiliriz; ama buna karşılık, böyle bir değişimde temel bir rol üstlenebilecek en az bir parametrenin olacağını, daha yerinde bir deyimle **olması gerektiğini** ileri sürülebiliriz. Bu parametre, teknolojinin kendisi dışında, ahlak (etik) alanına aittir.

Ahlak, felsefenin bugüne kadar en temel sorunlarından birisi olagelmiştir. Ahlak ile ilgili sorular ve sorunlar da farklı felsefi yorumlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Amacımız bu

yorumları burada tartışmak değildir. Fakat ahlak ile ilgili olarak konumuz çerçevesinde kullanabileceğimiz çok temel bir özellik, problemin tartışılmasında bize yol gösterebilir. Bu özellik, insan topluluklarında her zaman birtakım ahlak ilkelerinin hep mevcut olmasıdır. Bu ilkelerin ve içeriklerinin zaman içinde ve değişik toplumlara göre farklılık gösterdiği bilinmektedir. Ama nerede bir insan topluluğu varsa, burada ahlak ilkeleri adı verilen birtakım değerler hep varolmuştur. Bu ilkeleri veya değerleri sadece ve sadece insanlar arası ilişkileri, sosyal hayatı, bireylerin toplumla ilişkisini düzenlemeye yaradığını düşünmek için bir sebep yoktur. Bu ilkeleri, farklı boyutlara taşımak, bu yazıda yapılmaya çalışıldığı gibi, bireyin barınmak, eğlenmek, ibadet etmek, spor yapmak veya sağlık amaçlı yapılarla ilişkisini ve yapıların kendi aralarındaki ilişkileri anlamak için de kullanabiliriz. Yani kısaca ahlak ilkelerini, bina/kent ilişkisinin anlaşılmasında ve öngörülmesinde belki de güvenilir bir dayanak olarak kullanılabilir, hatta belki de gereklidir.

Siyasi ve ideolojik kurumların –adı ne olursa olsun- çeşitli ahlak kuralları üzerine inşa edildiği ve bireylerin davranışlarına bir norm kazandırdığı bilinmektedir. Gerçi gelecekte ne gibi bir siyasi ve ideolojik yapının geçerli olacağını ve dolayısıyla nasıl bir ahlak anlayışının egemen olacağını bir kenara bırakabiliriz. Ama buna karşılık, farklı türden de olsa binaların, mesela bir kentle –“bütünlükle”- ilişkisinin bugünden daha farklı olacağını ileri sürebiliriz. Bu görüşün çıkış noktasına da çok basit bir varsayım koyabiliriz. Bu varsayım, farklı yapıların, gittikçe artan oranda bağımsızlıklarını yitirmesidir. Elbette insanlar, olasılık ne kadar düşük olsa da mesela bir yazlık ev olarak bağımsız yapılara sahip olabilirler. Ama *bireysel yaşama alanlarının*, özellikle teknolojik gelişimin sağlayabileceği olanaklar ve mesela ekonomik türden zorlamalar sonucunda bir bütünlüğe ve entegrasyon üzerine kurulacağını söylemek hiç de zor değildir. İşte böyle bir bütünlüğün belirleyicisi olarak da ahlak ilkeleri öngörülebilir.

Böyle bir öngöründe dikkat edilirse iki temel varsayım kullanılmıştır. İlki, teknolojik gelişimin bir sonucu olarak binaların sahip olabileceği özelliklerin bağımsızlıklarını giderek yitirmeleri, böylece kullanım koşullarının, özelliklerinin ve olanaklarının –veya kısaca anlamlarının- değişmesidir. İkincisi, böyle bir gelişimin bir yönünün ise ahlak ilkelerinin belirleyebileceği, hatta belirlemesi gerektiğidir.

Binaların birbirleriyle entegre olması durumu yukarıda da işaret edildiği gibi, sadece günümüzde değil geçmişte de karşımıza çıkmış bir olgudur. Mesela kaleler, güvenliğin sağlanmasına yönelik olarak tek tek yapıların fizik özelliklerini, birbirleriyle ilişkisini ve kullanım amaçlarını kendi sınırları içinde belirlemiştir. Benzeri bir durum, ticaret merkezi, eğlence merkezleri (hatta şehirleri), tatil köyleri veya günümüzde hem güvenliği hem sosyal faaliyetleri hem çeşitli hizmetleri hem de spor olanaklarını içinde barındıran siteler için de

geçerlidir. Fakat burada dikkati çeken husus, günümüzde teknolojik olanaklara bağlı olarak bazı özelliklerin, mesela güvenlik, eğlence, vs gibi özelliklerin, tek tek binalara ‘bütünlük’ içinde kendine özgü ve geniş kapsamlı yeni anlamlar vermesidir. Dolayısıyla günümüzde herhangi bir bütünlük (site, şehir, vb) içinde yer alan binalar, teknolojik olanaklara bağlı olarak, çok boyutlu bir şekilde birbirleriyle bütünleşmektedirler. İşte teknolojik gelişimin, bütünleşme sürecini kendine özgü bir hedefe doğru yönelteceğini ve giderek yapıların özelliklerine ve sonuçta kullanım amaçlarına bu anlamda yeni bir boyut kazandıracağını varsaymak mümkündür.

Teknolojik gelişim bu özelliğiyle aynı zamanda, yeni bir sosyal yapı, yeni bireysel alışkanlıklar ve yeni bir yaşam biçimine yol açmaktadır. Böylece insanlık serüveninde bütünüyle kendine özgü yeni bir süreç de başlamış olmaktadır. İlk basit örnekleri otobüsler, uçaklarla başlayıp ufak çaplı bir şehir büyüklüğünde gemilere uzanan ortak yaşam, devasa büyüklükte eğlence merkezlerine, üretim alanlarına, çalışma yerlerine kadar uzanmıştır. Kısaca teknolojik olanaklar gittikçe ortak kullanım alanları çeşitlenmekte ve artmakta, yeni yaşam alanları ortaya çıkmaktadır.

Teknolojinin yeni toplu yaşama alanları yaratmakla birlikte bireyselleştirmeyi de arttırması günümüz gerçekliğinin diğer bir yüzüdür. Nitekim bilgisayar, otomobil, telefon veya çeşitli benzeri aletler bireylerin kendileri ile başbaşa kalmasına olanak vermektedir. Yani insan bir yandan toplu yaşama alanlarını genişletirken öte yandan bireysel yaşama olanaklarını da arttırmaktadır.

Böyle bir karşılığın sonu nereye varırsa varsın, teknolojik gelişimin sonuçta binaların kullanım özelliklerini her iki yönden de etkileyeceğini ve dolayısıyla anlamlarını değiştireceği ileri sürülebilir.

Bu değişimde teknolojinin rasyonel ve ekonomik olma özelliklerinin belirleyici bir rol oynayacağı öngörülebilir. Diğer bir ifadeyle, teknolojinin hem insan yaşamını hem de toplumsal yaşamı ve sonuçta binaların kullanım özelliklerini belirlemesi veya binaların birbirleriyle bir bütünlük içinde ve yepyeni bir şehir kavramı çerçevesinde anlam kazanması ya da binaların şehir ile olan entegrasyonu olgularıyla sınırlı kalmaz..

Bu entegrasyonu belirleyebilecek ve yönlendirebilecek temel bir etken aramak gerekirse, bunu kısaca, teknolojinin temelinde yatan rasyonellik ve ekonomik olma şeklinde ifade edebiliriz. Bu özelliği aynı zamanda hem günümüzde geçerli olan hem de gelecekle ilgili kestirimler yapmada kullanabilecek bir parametre gibi de kullanabiliriz.

İşte böyle bir gelişim içinde, aynı zamanda toplumsal yaşamın doğal bir sonucu olan ahlak ilkeleri karşımıza çıkmaktadır. Bu ilkeleri, binaların hem günümüzde hem de gelecekte

sahip olabilecekleri özelliklerin belirlenmesinde ve dolayısıyla anlamlandırılmasında kullanılabilir, hatta kullanılması gereken bir özellik olarak da görebiliriz.

Şöyle ki; bir bina ile şehircilik anlayışı arasında bir bütünlük ve dolayısıyla bir uygunluk yoksa, bu yapıların –yukarıdaki anlamda- hem rasyonellik hem ekonomik olma özelliklerinin minimize hale gelmesi ve sonuçta ahlak ilkeleriyle çatışma durumu söz konusu olacaktır.

Çünkü böyle bir şehirde işgücü kaybı, zaman kaybı, bireysel ve toplumsal yetenekler törpülenecek, bilim, sanat veya benzeri etkinliklerin verimsizleşecektir. Bu anlamda rasyonel ve ekonomik bir işleyişten söz edilemeyecektir. Bütün bunlar aynı zamanda, kent ile bütünleşmeyen, yani yerine göre hizmet, ulaşım, korunma gibi çeşitli yönlerden kent ile entegre olmamış binaların kullanım özelliklerinin zayıflaması ve dolayısıyla **anlamlarını** yitirmesi sonucunu doğuracaktır. Böyle bir durumda da kent içinde yaşayan bireylerin çeşitli haklarının çiğnenmesi kaçınılmazdır. Çünkü bireyler, o kentin rasyonel olmayan yapısı ve ekonomik yetersizlikleri dolayısıyla hizmetlerden yoksun kalacaklar, çeşitli etkinliklerden yararlanamayacaklardır. Bu sonucu ise etik değerlerle bağdaştırmak herhalde mümkün değildir.

Ulaşılan bu nokta, bir yapının değerlendirilmesinde, yorumlanmasında, anlaşılması ve anlamlandırılmasında çıkış noktası olarak, niçin “bir bina kente ne söyler?” şeklindeki bir sorunun seçildiğini de ortaya koymaktadır. Çünkü binalar içinde yer aldıkları kente ile entegre olamamışlarsa, kullanım özelliklerinin de minimize hale gelmesi, dolayısıyla bu tür binaların gerçekte bir anlam taşımaması ve kentle arasında olması gereken bir diyalogun bulunmaması sonucu ortaya çıkacaktır.

Öte yandan, “bir bina kente ne söyler?” sorusunun cevabının üçbinli yıllarda aranmasının sebebi, bugünü karakterize etmek, günümüzü anlamlandıran ve bizi geleceğe taşıması mümkün temel parametreleri saptayabilmektir. Dolayısıyla asıl amaç, geleceği kurgulayarak bugünü anlamlı kılabilecek özellikleri bulmaktır. Bu bakımdan, gelecek hakkında birşeyler söylemek için fütürolojik özellikte varsayımlara başvurmaya hiç gerek yoktur. Çünkü amaç, geleceğe yönelik ekstrapolasyon yaparak bugünün temel parametrelerine ve onun özelliklerine ulaşabilmektir.

Bu temel parametrelerden birisi, yukarıda açıklanan sebeplerden dolayı teknolojidir; diğeri ise etik ilkelerdir. Bu iki özellik arasındaki ilişkinin dayanağı, teknolojinin rasyonellik ve ekonomik olma özelliğidir. Bu özellik, hem bugünün anlaşılmasında hem de geleceğe ilişkin kestirimlerde bulunmada kullanılabilir. Çünkü teknolojinin rasyonel olarak

kullanılmaması ve yaygınlaştırılmaması, yukarıda işaret edilen çerçevede birey haklarının da ihlali anlamına gelecektir. Bu durumun etik ilkelerle bağdaştırılması sözkonusu değildir.

Diğer bir ifadeyle teknoloji, rasyonel düşüncenin bir ürünüdür; bu özellik aynı zamanda onu geliştirmek ve kullanmak için dikkate alınması gereken bir etkidir. Ama aynı zamanda rasyonellik, teknolojik gelişim için ilgili kurum ve kuruluşların da verimli işleyebilmesi –rasyonel olarak işleyebilmesi- için de gereklidir. Bu durumun, toplumsal organizasyonlardan ve dolayısıyla bireylerin davranışlardan da yine bir anlamda rasyonel olmayı talep edeceği açıktır. Teknoloji varolduğu sürece bu özelliklerin gelecekte de varolacağı söylenebilir. Yani kısaca rasyonellik, hem teknolojinin kendisi için hem de onun kullanılması için gereklidir.

Öte yandan insan davranışlarının birer makine gibi tamamen rasyonel olması beklenemez. Çünkü insan, duyguları, hatta yerine göre irrasyonel yerine göre de arasyonel davranışları olan bir canlıdır. Fakat insanın bu özelliği, teknolojinin kendisinin ancak rasyonel düşünceyle oluşturulabileceği gerçeğini ortadan kaldırmadığı gibi onun bu yönüyle çeliştiği de söylenemez. Hatta kent-birey ilişkisinde birisi diğerini özellikle gerektirmektedir. Çünkü kentler, insanların toplumsal ve bireysel yaşantılarını gittikçe artan ölçüde biçimlemektedir. İşte bu noktada etik değerlerle -teknolojiden gerek alet olarak gerek şehir ölçeğinde yararlanmak durumunda olan- bireyler arasında “rasyonellik” çerçevesinde bir ilişki söz konusudur. Diğer bir ifadeyle “rasyonellik” ancak etik değerler aracılığıyla gerçekleştirilebilir.

Teknolojinin diğer bir özelliği, insanlığın geleceğini olumlu bir şekilde tek başına biçimlemekten uzak olmasıdır. Çünkü teknolojinin, insanlık üzerine bütün olumlu katkılarına rağmen, bireyler arası dengesizliğe hatta onun felaketine sebep olması da mümkündür. Aradaki bu kırılgan sınır, öyle görünüyor ki ancak insanlığın etik değerleri ile sağlama alınabilir. Dolayısıyla tek başına teknolojik gelişim, insanlığın geleceğini biçimleyecek, hatta biçimlemesi gereken bir özellik olarak nitelendirilmemelidir. Bu sebeple teknolojik gelişimin bu açıdan da etik değerlerle irtibatlandırılması ve bu değerlerin onu yönlendirmesi mutlaka gerekir. Çünkü ancak etik değerler aracılığıyla teknolojik olanaklara insan faktörünü dahil edebiliriz. Dolayısıyla tek başına teknoloji, bir binayı kullanışlı ve dolayısıyla anlamlı kılan bir etken değildir. Bunun bir sebebi, rasyonelliğin teknolojiye değil de onu kuran insana ait bir nitelik olmasıdır.

Bu durumda ancak etik değerler, teknolojinin rasyonel ve ekonomik olmasını, aynı zamanda da insan odaklı olmasını sağlayabilir. Bunun da ötesinde, bir kent ile binaların bütünleşmesinin rasyonel olarak sağlanmasında ve aralarındaki ilişkilerde insan faktörünün

dikkate alınmasında yine etik değerler karşımıza çıkmaktadır. Kısaca etik değerler, geleceği belirleyen temel ilke olacaktır.

řafak Ural
İstanbul Üniversitesi,
Felsefe Bölümü,
Mantık Anabilim Dalı